

התורה נקראת עז: עיין לעיל ח"א
 פל"ו, ואגה"ק ס"א⁴.
 חז"ל תרי"ג: לעיין דקדוקי סופרים
 ויפה עינים למכות כג, ב, ועיין לעיל
 ח"א רפ"ך⁵.
 וכרתיב: דברים לג' ב'.
 הוא רק חסדי: עיין ג"כ לעיל ח"א
 ספ"ד⁶.
 המכונים:
 מצוה כנודע:
 המכונה:
 וכמארז"ל שבשעת: שבת פח, ב. ושם:
 "יצתה נשמתן". לעיין בדקדוקי
 סופרים⁷. הובא גם לעיל ח"א פל"ד ול"ו.
 יב' גודלין: מנחות מא, ב. טוש"ע
 או"ח סי' יא' ס"ד.
 אצבעים על אצבעים: תוד"ה מקום
 עירובין צה, ב⁸. גאונים⁹ – ב"י או"ח
 סל"ב לברר שם ובנ"כ השו"ע שם סעיף
 מא¹⁰. בכל אופן, שיעור זה אינו אלא
 לכתחילה. ואולי לכן הודגש (בהמשך דברי

(9) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סל"ב סס"ג:
 "הגאונים אמרו שהבתים של ראש צריכים להיות
 אצבעים על אצבעים לכתחילה", ומציין לשימוש
 רבא ורא"ש.
 (10) בב"י (ד"ה וכה יעשה – מדברי הרא"ש):
 "ר"י דקדק דשיעור רוחב תפילין הוה לכל הפחות
 יותר מאצבע, דאם לא היו רחבות אלא אצבע, א"כ
 יש מקום בראש להניח ג' תפילין .. וטעמא
 דשמושא רבה כיון דאמרינן .. ציץ הי' רחב שתי
 אצבעות ומונח במקום תפילין .. מסתמא אותו
 מקום של תפילין היו שתי אצבעות כרוחב הציץ.
 והאידינא שאין עושין הבתים רחבים ב' אצבעות,
 לפי שהתיתורא והמעברתא רחבים, ואם היו
 הבתים רחבים ב' אצבעות מלבד התיתורא
 והמעברתא, לא הי' מקום בראש להניח ב' תפילין".
 "וכתב המרדכי בשם רבינו שמשון שיש להחמיר
 בדבר .. ויש לחוש לדברי הגאונים. וכן כתוב
 בסמ"ג והתרומה .. ולא נהגו כן. וזה לשון העיטור
 .. מסתברא כרבינו אלפסי שלא קבען בהלכותיו".
 ובמג"א: "יש לחוש לדברי הגאונים שאומרים שלא
 לעשותם קטנים מרוחב שני אצבעות", ובבאר
 היטב ומחצית השקל: והיינו עם התיתורא
 והמעברתא (וראה גם מכתבי רבינו שנסמנו
 במהדורא החדשה של שו"ע אדה"ז שם).

י'
 מהדו"ק מאגרת זו – פוטו ממנה נמצא
 אצלי.
 להשות עם הנדפס בגנזי נסתרות ח"ג
 סכ"ז, מתחיל בענין ג' דרגין מתקשראן,
 ולא נגמר¹.
 סיום האגרת: גנזי נסתרות ח"ג ס"ח².
 פתח דברי יעיר: ע"ד תילים קיט' קל'
 ("פתח דברין יאיר").
 יעיר און שומעת: ע"ד ישעי' נ' ד' ("יעיר
 לי אזן לשמוע").
 און שומעת תוכחת חיים: משלי טו'
 לא'.
 נביאו: ירמ'י.
 ואמר: איכה ג' כב'.
 כמ"ש כי: נוסח מודים.
 חסדיך וגו': לכאורה צ"ל "וכו"?? לעיין
 בפוטו.
 בזוה"ק: צ"ל חסר ו'. והוא בזו"ג קלג,
 ב.

(1) ושם: "אחד"ש פתח דברי .. כי לא תמנו ..
 והול"ל כי לא תמו .. אלא הענין .. כי הנה נודע מ"ש
 בזה"ק תלת דרגין אינון מתקשראן דא בדא וכו".
 (2) נדפס לאח"ז באג"ק אדה"ז ח"א ס"ע סא
 ואילך.
 (3) כ"ה גם בהערות ותיקונים בדא"פ.
 (4) ושם: "תורה שנק' עוז"; "אין עוז אלא
 תורה". וראה הנסמן שם.
 (5) במכות: "שש מאות ושלוש עשרה מצות
 נאמרו לו למשה [ובדקדוקי סופרים מביא גירסא:
 מסיני] .. אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום".
 ובתניא: "אנכי ולא יהי' לך הם כללות כל התורה
 .. ולכן שמענו אנכי ולא יהי' לך לבד מפי הגבורה".
 (6) ושם: "התורה שנתנה מימין שהיא בחי'
 חסד".
 (7) בדקדוקי סופרים – ליתא גירסא אחרת.
 (8) ושם: "מסופק הי' ר"י איזה שיעור יש ברוחב
 התפילין .. ומדקאמר מקום יש בראש שראוי
 להניח בו ב' תפילין, משמע, דשיעור רחבו
 שיתמלא מקום השנים. ואור"י דמצא במדרש
 דשיעורן כב' אצבעות, וסמך לדבר דציץ רחבו ב'
 אצבעות .. ואמרינן .. שערו הי' נראה בין ציץ
 למצנפת ששם מניח תפילין, ודומה דציץ הי'
 במקום הראוי להניח תפילין".

הי"ד.

ופרים כו': פרה פ"א מ"ב ויד שם. ואולי אפ"ל הטעם שלא סיים למילתי' בפרים כי אם בתיבת "כו", מפני שיש בזה אריכות במשנה שם.

בממונו: כי גמ"ח בגופו אין לו שיעור – פאה פ"א מ"א. עיי"ש בירושלמי. יד הל' אבל פי"ד ה"א¹⁵.

שהוא כו' יש לה: לכאורה צריך להיות שניהם בלשון זכר או שניהם בלשון נקבה¹⁶.

אף שהוא מהעמודים כו': אבות פ"א מ"ב.

וכדרכיב: תילים פט' ג'. ראי' זו הובאה בפירוש רש"י ורע"ב. לעיין ב"י חו"מ בתחילתו¹⁷. וצע"ק מאדר"נ פ"ד¹⁸.

יש לה שיעור: רק מדרבנן? עיין פי' הר"ש והרא"ש פאה פ"א מ"א¹⁹. ערכין

אדה"ז כאן) א"מרובעות" שהוא ב"דוקא", למעוטי "אצבעים על אצבעים" שאינו בדוקא, אלא רק לכתחילה.

ומרובעות: שבת כח, ב. טוש"ע או"ח סל"ב סל"ט.

ד"ט: סוכה לב, ב. טוש"ע או"ח סתר"נ ס"א.

ז"ט: טוש"ע או"ח ר"ס תרל"ד. פיה"מ להרמב"ם רפ"ב¹¹ דסוכה. לעיין שם המקור בש"ס¹². רי"ף ספ"ב דסוכה¹³? לברר – דלפעמים איתא ז"ט ומשהו¹⁴.

טפח: נדה כו, א. טוש"ע או"ח סתקפ"ז ס"ט.

מ' סאה: עירובין ד, ב. מקואות פ"א מ"ז. טוש"ע יו"ד רסר"א.

כבשים בני שנה ואילים בני שתיים: פרה פ"א מ"ג. יד הל' מעשה הקרבנות פ"א

חולים ולנחם אבלים וכו' ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור.

(16) ובלוח התיקון, שבמקום "שהוא" צ"ל "שהיא".

(17) ושם: "שמעון הצדיק (שאמר "על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים") דיבר כפי זמנו שהי' בית המקדש קיים, ורשב"ג שהי' בזמן החורבן, בא לומר שאע"פ שאין ביהמ"ק קיים ואין לנו עבודה, וגם אין אנו יכולים לעסוק בתורה ובג"ח כראוי מפני עול הגלות, מ"מ, מתקיים העולם בג' אחרים שדומים להם כו".

(18) ושם (מ"ה): "על גמ"ח .. כי אמרתי עולם חסד יבנה .. פעם אחת הי' רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והי' רבי יהושע הולך אחריו, וראה בית המקדש חרב .. א"ל בני .. יש לנו כפרה אחרת שהיא כמותה, ואיזה זה גמ"ח", ונמצא, שגם לאחרי החורבן נעשה קיום העולם ע"י גמ"ח.

(19) בפ"י הר"ש: "בפ' ראשית הגז (דף קלז:): מפרש שאין להם שיעור מדאורייתא, אבל מדרבנן כו". ולאחרי שמביא דברי הירושלמי "הדא דתימא בגופו אבל בממונו יש לו שיעור" – "ושמא למטה יש לו שיעור אפילו מדאורייתא, ויתכן לומר שלא בא לומר בירושלמי דלא מיתוקם גמ"ח דמתני' בממונו למאי דפרשינן דמתני' איירי מדאורייתא". ובפ"י הרא"ש: "אי נמי גמ"ח דמתני' מיירי גם בממונו מדאורייתא, אלא שמפרש בירושלמי תקנות חכמים שתקנו שאין לו לבזבו יותר מחומש".

(11) כ"ה בהכתי"ק. וראה ריש סוכה: "ושיעור רחבה לא פחות מז' טפחים באורך על ז' טפחים ברוחב". ובהמשך הענין, בביאור ג' הצורות דסוכה: "הצורה השלישית היא שיש לה שני כתלים זה כנגד זה, ותצטרך לכותל שלישי יהי' בו יותר מארבעה טפחים, ויעמידנה בפחות מג', ויהי' בו שיעור סוכה קטנה והיא ז' טפחים".

(12) במק"א ("השימות" חוברת קה) כותב רבינו: שיעור סוכה שהוא ז' טפחים על ז' טפחים (עיין סוכה טז, א ובפוסקים), ששולחנו טפח (ירושלמי סוכה פ"ב ה"ח) וגברא באמתא יתיב (פ"מ שם).

(13) ושם: "וכמה כדי ראשו ורובו ושלחנו ז' טפחים על שבעה טפחים".

(14) ראה – לדוגמא – רש"י סוכה ד, א (ד"ה על פני), שם, ב (ד"ה ובנה). ובמהרש"א שם: "צ"ע דהוסיף .. משהו על ז' טפחים, וכמה דוכתין במכילתין נראה דלא הוי שיעור הסוכה אלא ז' טפחים מצומצמים, והטעם דגברא באמתא יתיב ושלחנו טפח כו".

וראה הערת רבינו לד"ה מאימתי קורין תרמ"ב: ז' טפחים ומשהו – כן הוא בכ"מ "ומשהו". וראה סוכה טז, סע"ב. טוש"ע סתרל"ד. אגה"ק ס"י. וצ"ע (ולכאורה המשהו מוכרח, כי גברא באמתא יתיב ושלחנו טפח – וטפח בטפח לא יתיב. ולהעיר מסוכה ה, א) פחות בכלים טפח).

(15) בפאה: "אלו דברים שאין להם שיעור .. וגמילות חסדים". ובירושלמי: "הדא דתימר בגופו, אבל בממונו יש לו שיעור". וברמב"ם: "לבקר

אפילו כמלא נימא: ע"ד ל' הש"ס ברכות
 מח, ב.
 שהעביר עליו הדרך: ע"ד .
 מגרעות: מלכיס-א ו' ו'.
 מעות — לְתִקֵּן: ע"ד קהלת א' טו.
 כ"א: עיין לעיל אגה"ת רפ"א²³.
 אמרו במקום: ברכות לד, ב.
 והנה עיקר: עיין ג"כ אגה"ת פ"א²⁴.
 חסד פ' ח"ס דל"ת:
 דלית להון מגרמיהון כלום: זח"א קסח,

ב

ו"ש עשה: משלי כא' ג'.
 ומ"ש המבזבז: כתובות נ, א. ועיין
 לעיל אגה"ת פ"ג ולקמן סט"ז²⁵.
 הנפש: בסי' טז' — שהיא ג"כ רפואת
 הגוף.
 שאין כסף נחשב: ע"ד דברי הימים-ב
 ט' כ' ("אין").
 וכל — נפשו כתיב: איוב ב' ד'.
 כדכתיב וחסד: תילים קג' יז'.
 שכל ישראל הם: יבמות עט, א.
 כדכתיב כי: איכה ג' כב'. והוא סוף
 פסוק "חסדי ד' כי לא תמנו" הנ"ל.
 רחמיו "וכו": צ"ע הרמז, כיון שהוא
 סוף פסוק²⁶.
 אחר החורבן: לא שאמר פסוק זה אחר

כת, א²⁰. לברר במנחת חנוך.

חומש למצוה מן המוכרח ומעשר למדה
 בינונית: שו"ע יו"ד ר"ס רמ"ט.
 בינונית כו': הרמז ד"כו" — אולי הוא
 על הסיום בשו"ע: "פחות מכאן עין
 רעה", ושם ס"ב: "פחות מזה —
 שלישית השקל — לא קיים מצות
 צדקה". ובירושלמי פאה פ"א ה"א: "עד
 היכן כו' חד אמר עד כדי תרומה (בבינונית
 אחד מחמשים, או) ותרומת מעשר (אחד
 ממאה), וחרנא אמר .. כמראשית כל
 תבואתך (כתרומה גדולה בלבד)". ועיי"ש
 בבאר היטב סק"ג²¹ אם מעשר ממון
 חיוב הוא.

חסד — היום: תילים נב' ג'.
 ולפי שהעולם הוא כו': עיין ג"כ לעיל
 ח"א פמ"ח. ח"ב פ"י²².
 מהארץ כו': חגיגה יג, א.
 ושית: סנהדרין צז, א.
 לכן ניתן: לכאורה משמע קצת, דס"ל
 דהשיעור הוא מן התורה.
 שיעור ומדה: צ"ע אם אפשר לומר
 ד"שיעור" הכונה על חומש ומעשר
 דלעיל, ו"מדה" היינו דבר קצוב, וקאי
 אהא דלא יפחות משלישית השקל כנ"ל.
 ולא — ושמאל: ע"ד דברים ה' כט'
 ("לא תסורו ימין ושמאל") ועוד.

עובי כל רקיע ורקיע, ואפי' עוה"ב וג"ע העליון
 וכו"; "עה"ז שהוא בבחי' גבול ותכלית שהוא מהלך
 ת"ק שנה מהארץ לרקיע וממזרח למערב".
 (23) ושם: "אף שמוחלין לו העונש כו' מ"מ
 האור נעדר וכו'" (וראה ב"מ"מ, הגהות והערות
 קצרות לסש"ב" לשם (ע' נג), שע"י מדריגה נעלית
 יותר בתשובה יכולים למלא את האור שנחסר).
 (24) ושם: "מצות התשובה מן התורה היא
 עזיבת החטא בלבד .. דהיינו שיגמור בלבו בלב
 שלם וכו'".
 (25) ושם: "דלא מקרי בזבוז בכה"ג מאחר
 שעושה לפדות נפשו מתעניות וסיגופים, ולא גרעא
 מרפואת הגוף ושאר צרכיו"; "ולזאת היא רפואת
 הגוף והנפש ממש אשר עור בעד עור וכל אשר
 לאיש יתן בעד נפשו".
 (26) וראה גם הערות ותיקונים בדא"פ: לקמן
 "וגו", ושניהם צ"ע כי הוא סוף פסוק.

(20) ושם (במשנה): "מחרים אדם מצאנו
 ומבקרו .. ואם חחרים את כולם אינם מוחרמים,
 דברי ר"א. א"ר אלעזר בן עזרי' מה אם לגבוה אין
 אדם רשאי להחרים כל נכסיו, עאכו"כ שיהא אדם
 חס על נכסיו". (ובגמרא): "מנא הני מילי, דת"ר
 מכל אשר לו, ולא כל אשר לו"; "ראב"ע) היינו
 ת"ק, איכא בינייהו דרבי אילא .. המבזבז אל יבזז
 יותר מחומש" (ר' אלעזר בן עזרי' אית לי' דרבי
 אילא, דהא אתא לאשמעינן שיהא אדם חס על
 נכסיו, ר"א לית לי' דרבי אילא, דאי בזבוז טובא לא
 איכפת לן, אלא שישיר לעצמו קצת, דומיא דחרם
 — פרש"י).

(21) כ"ה בכתי"ק. ואולי צ"ל: סק"ב. ושם,
 שקו"ט אם מותר להשתמש במעות מעשר עבור
 עניני מצוה.

(22) ושם: "עוה"ז .. בבחי' גבול ותכלית מהארץ
 לרקיע מהלך ת"ק שנה וכן בין כל רקיע לרקיע וכן

שארז"ל אין: עיין לעיל רס"ד²⁸ וס"ט.
בא כו': כנראה רומז ל"עד שתכלה
פרוטה מן הכיס" – סנהדרין צז, א –
וצ"ע שהעיקר חסר מן הספר.

_____ • _____

החורבן, כי הרי בימי יהויקים נכתב זה
– ירמי' לו' לב'. איכ"ר בפתיחתא וע"פ
אני הגבר²⁷ – אלא אחרי שסיפר ענין
החורבן.

רחמיו 'וגו': צ"ע הרמז, כיון שהוא סוף
פסוק, כנ"ל²⁶.

דברים רבים כהמה" – קאי גם על "אני הגבר"
שבאיכה (שבו נאמר הפסוק "חסדי ה' כי לא תמנו
וגו").
(28) וראה הנסמן שם (לעיל ע' ז).

---

27) ושם (פתיחתא כח. פ"ג, א), שמ"ש "וירמיהו
לקח מגלה אחרת ויתנה אל ברוך בן נריהו הסופר
ויכתב עלי' מפי ירמיהו את כל דברי הספר אשר
שרף יהויקים מלך יהודה באש ועוד נוסף עליהם